

هه‌لوه‌شانده‌وهی عه‌قل و میتافیزیکیای فه‌لسه‌فی

نیهاد جامی

گوتاری فه‌لسه‌فی خورتاوا پیوستی به گۆران و فه‌یله‌سوفی جیاواز هه‌بوو، تا ته‌و گوتاره فه‌لسه‌فی هه‌لوه‌شینیته‌وه و پیشتیاری فه‌لسه‌فی تر بخته‌ه روو، ته‌و کاره‌ش نیتچه‌ه خستیه‌ه روو، ته‌و گهرچی ئالۆزیی فه‌لسه‌فی له‌ تیروانینه‌ه کانیدا ده‌رده‌ه که‌وی، به‌لام تاته‌ه‌مرۆ فه‌لسه‌فه‌ نه‌یتوانیه‌ه فه‌راموشی بکات، به‌لکو بووه‌ه به‌ چاوه‌گه‌یه‌کی فه‌لسه‌فی بۆ چه‌ن‌دین ده‌قی فه‌لسه‌فی لای هه‌ریه‌که‌ له‌ (فرۆید، فۆکۆ، هایدگه‌ر، دریدا) ته‌نانه‌ت رینگای بۆ هیتله‌ریش خۆشکرد که‌ له‌ چه‌مکیکی ته‌نتی لۆگۆسیه‌وه توشی گریی خۆ به‌گه‌وره‌ه زانین بیته‌، به‌لام ده‌بیته‌ ته‌وه‌ به‌لای نیتچه‌ه نه‌شکیتته‌وه، چونکه‌ ته‌وه‌ هیتله‌ر بوو فه‌لسه‌فه‌کی به‌مولکی خۆی ده‌زانی، هه‌ربۆیه‌ "کاتی" که‌ هیتله‌ر له‌ به‌رده‌م بینای ته‌رشیقی نیتچه‌ه‌دا له‌فايمار ده‌ستی ته‌لیزایته‌ فۆرسته‌ر نیتچه‌ی ماچ کرد وه‌کوه‌ ناماژیه‌یک بۆ قبول کردنی نیتچه‌ه به‌ فه‌یله‌سوفی ره‌سمی نازیسته‌ه‌کان، ته‌وه‌ نازیسته‌ه‌کان بوون که‌ دووچاره‌ه حه‌ماقته‌ه بوون، نه‌که‌ فه‌لسه‌فه‌کی نیتچه‌ه (1)

ته‌ه‌گهرچی به‌های مرۆفه‌ه به‌هۆی کلتوره‌ه ده‌ناسیت و چه‌مکی بایه‌لۆزی و ره‌گه‌زی فه‌راموش ده‌کات، به‌لکو به‌ها ده‌داته‌ه ته‌وه‌ کلتوره‌ی ته‌وه‌ (خود) هه‌ره‌م دینیت، کلتوریکه‌ه بۆته‌وه‌ی ته‌وه‌ بونی خۆی به‌سپیتته‌ه ده‌بی هه‌ولتی سپینه‌وه‌ی ته‌ریت بدات، ته‌وه‌ش دامه‌زراندنی خود نیه‌ به‌لکو درووست کردنی خود له‌سه‌ر ته‌وه‌ به‌نهمایه‌ی که‌ ته‌وانیت به‌ خراب ناو ده‌بات، به‌وه‌ سپینه‌وه‌یه‌ش خۆی پی له‌سه‌ر راستیه‌ه، ته‌وه‌ش ناو ده‌نی تاکاری کۆیله‌تی، بۆیه‌ "هیتله‌ر که‌سینک بوو که‌سه‌رتاپای بونی پرپوو له‌هه‌ستی بیزاری وه‌هستی تۆله‌ه سه‌ندنه‌وه‌ی ژه‌هراویانه‌ه، لیته‌وه‌ه ته‌سته‌مه‌ به‌نومه‌ی ویتیه‌ی نیتچه‌ی بزاین بۆ که‌سی شه‌ریف" (2)

دیدي فه‌لسه‌فی نیتچه‌ه تیروانینیکی ره‌خنه‌یی بوو له‌عه‌قلی خورتاوا که‌ مۆرکیکی و پیرانکاری گرتبووه‌ه خۆی، ته‌وه‌ش له‌و بۆچونه‌یدا هاتبوو که‌ حه‌قیقه‌ت نمایشیکی سه‌ربازی خاوه‌ن و پینه‌یه‌کی هه‌لخه‌له‌تینه‌هه‌ بۆمه‌جاز، که‌ په‌ریه‌ته‌وه‌ سه‌ر زمانیکی ره‌مزی، ته‌وه‌ زمانه‌ش له‌ناو ریکه‌ریکدا ده‌ستی به‌سه‌ر ده‌سه‌لاتی حه‌قیقه‌تدا گرتوو، بۆیه‌ ده‌بوو داڕانییک له‌و ئایدیۆلۆژیای درنده‌یه‌ بۆلۆقیته‌ی که‌هاوکیشه‌ه یۆنانیه‌که‌ بکاته‌ه پیتوانه‌ه بۆ ته‌وه‌ داڕانه‌ه، به‌وه‌ی جیاوازی بکه‌ین له‌نیوان حه‌قیقه‌ت و لۆژیک.

ته‌وه‌هاوکیشه‌یه‌ش رافه‌ه کردنیکه‌ بۆ ده‌قه‌ فه‌لسه‌فی کانی ته‌فلاتون له‌باری سۆفیستییه‌ه‌کانه‌وه‌، که‌چی نیتچه‌ه رافه‌ه کردنی ده‌قی ره‌ت ده‌کرده‌وه‌، وه‌ک چون دژی دیاله‌کتیکی هیکلیش ده‌بووه‌ه ره‌خنه‌ی ئاراسته‌ی عه‌قلانیته‌ه و مۆدیرنیتی خۆر تاوا ده‌کرد، چونکه‌ پرۆژه‌ی عه‌قلانیته‌ی مرۆفی خورتاواپی به‌کاریکی نیه‌لیستی ته‌ماشادا ده‌کرد، بۆته‌وه‌ش واده‌یروانی که‌ مه‌عریفه‌ه به‌ته‌نها توانای رووبه‌رووبونه‌وه‌ی نیه‌، به‌لکو پیوستی به‌هیته‌ه هه‌یه‌، به‌بی ئاماده‌گی هیته‌ه هه‌رگیز خود له‌توانایدا نیه‌ بیته‌ه به‌خواه‌ن مه‌عریفه‌ه. (3)

گوتاری میتافیزیکیای به‌توانای ناو ده‌بات، چونکه‌ هۆکاری خولقاندنی ئاکاره‌ه، بۆیه‌ په‌رسیاره‌که‌ی گواسته‌وه‌ بۆ ته‌وه‌ به‌هاوئاکاره‌ی که‌جینالۆژیای گوتاره‌که‌ به‌ره‌م دینیت، ته‌وه‌ش وایکرد په‌رسیاره‌که‌ی بکات به‌په‌رسیاری هه‌لوه‌شانده‌وه‌ی گوتاری میتافیزیکی خورتاوا، ته‌وه‌ش ره‌خنه‌یه‌کی جینالۆژییه‌ له‌ فکری ته‌وه‌ گوتاره‌ه، هه‌ول ده‌دات بیته‌ه هه‌ی ته‌وه‌ گوتاره‌ه ده‌ست نیشان بکات، به‌واتای ره‌خنه‌یه‌که‌ ده‌یه‌وی ته‌وه‌ه‌یا به‌هه‌ر دوو وه‌رگه‌ریته‌وه‌ه پرۆژه‌ی مۆدیرنیتی به‌ده‌سه‌ره‌وێدانی مرۆفه‌ه‌کان ناو بیات، ته‌وه‌ش نه‌که‌ هه‌ر ره‌خنه‌یه‌که‌ له‌ گوتاری میتافیزیکیای، به‌لکو ره‌خنه‌یه‌کی جینالۆژییه‌ له‌ فه‌لسه‌فه‌ی خورتاواش، بۆیه‌ کاتی له‌ (زه‌رده‌شت وای ووت) له‌سه‌ر زمانی زه‌رده‌شت ده‌لی: "دووور نییه‌ ته‌م قه‌دیسه‌ه پیره‌ه هیشتا له‌ دارستانه‌که‌دا شتیکی له‌وه‌ نه‌بیستتی که‌ خوا مردوو" (4)

لیته‌وه‌ه بیری فه‌لسه‌فی نیتچه‌ه له‌به‌رده‌م ره‌خنه‌ه له‌ مرۆفی خورتاواپی به‌ته‌واوی ده‌رده‌ه‌که‌ویت، که‌مه‌به‌ست له‌مردنی یه‌زدانه‌ه، ته‌وه‌ش مردنیکی فه‌لسه‌فی که‌ده‌یه‌وی عه‌قلی خورتاوا له‌به‌نبه‌ستی بیکردنه‌وه‌ه رزگار بکات، تاوه‌کو له‌ناو رابردوو خۆی نوقمی بیکردنه‌وه‌ه نه‌کات و گۆرانییک له‌ عه‌قلی ته‌وه‌ مرۆفه‌ه‌دا درووست بکات، ته‌وه‌ مرۆفه‌ی یه‌زدانیکی قه‌بووله‌ه بۆکوشتنی ئیراده‌ه خودیه‌کانی و به‌رده‌وام مردنی بۆ پیشتیاری ده‌کات. له‌گه‌ل مردنی یه‌زدان ته‌وه‌ مرۆفه‌ه ده‌مریت.

به‌واتای مردن له‌گوتاری فه‌لسه‌فی ته‌نها مردنی یه‌زدان نیه‌، به‌لکو مردنی ته‌وانه‌شه‌ه که‌په‌یوه‌ست و پاشکۆی ته‌وه‌ بوونه‌ن، بۆیه‌ ته‌وه‌ مه‌سیح نیه‌ به‌ته‌نها ده‌مری، به‌لکو کلینساو مرۆفیش به‌شدارن له‌و مردنه‌ه.

به‌مردنی مرۆفه‌ه پیشتیاری (مرۆفی بالا)ی خسته‌ه روو، چونکه‌ عه‌قل ته‌وه‌ په‌رستگایه‌ بوو که‌ له‌ هه‌لوه‌شانده‌وه‌ی ده‌بی ره‌خنه‌گرتن له‌ عه‌قل بیته‌ه به‌ په‌رستگای نوێ که‌ته‌وه‌ قه‌ده‌رو پیشتاتانه‌ی په‌رستگا کۆنه‌ه‌کان ده‌یانبرده‌وه‌ه ئاسمان، ته‌وه‌ له‌هاتنی مرۆفی بالا، ته‌وه‌ مرۆفه‌ه بۆخۆی ده‌بی چاره‌نوس و قه‌ده‌ری خۆی دیاری بکات، بۆیه‌ ته‌وه‌ چه‌مه‌کی له‌ رابردوو هه‌بوو بۆعه‌قل هه‌لیه‌ه‌شانده‌وه‌ه عه‌قلی له‌ تیرامانی ره‌خنه‌یه‌یه‌ه سه‌یر کرد، به‌وه‌ی عه‌قل پیوسته‌ه گوتاری عه‌قلانیته‌ی باو هه‌لوه‌شینیته‌وه‌ه، به‌ ره‌خنه‌ه گرتن له‌و مرۆفه‌ه‌ مردوو‌ه‌ی که‌ نوینه‌ه‌رایه‌تی عه‌قلی ده‌کرد، ره‌خنه‌یه‌که‌ به‌مردنی یه‌زدان ته‌وه‌ مرۆفه‌ه‌ه ده‌مرد و جاریکی تر له‌سه‌ر پایه‌کانی ره‌خنه‌ه‌دا سه‌یری ده‌کرده‌وه‌ه، به‌وکاره‌ش گومانی خسته‌ه ته‌وه‌ عه‌قله‌ی پیته‌ی و ابوو لۆژیکیک هه‌یه‌ وینای بۆ ژیاپی کردوو، نیتچه‌ه ته‌وه‌ حه‌قیقه‌ته‌ی خسته‌ه به‌ر گومان و مرۆفی بالا ته‌وه‌ی ته‌وه‌ خوازیری بوو، مرۆفیکه‌ه له‌سه‌ر ئیراده‌ه خودیه‌کانی مرۆفه‌ه‌ه وه‌ستاوه‌ه له‌سیستمی تاکاری کۆمه‌لایه‌تی جیا ده‌بیته‌وه‌ه، ته‌وه‌ مرۆفه‌ه له‌ناو ناا‌کاریه‌تدا به‌دوای ئاکاردا ده‌گه‌ریت.

ته گهرچی بوونی تهو مرۆفه له ساته وهختی فلهسهفه کهیدا قبول کره نه بیته، بهلام نیتچه بوونی تهو مرۆفه به پرۆژهیه کی ناینده بی مرۆفایه تی سیر ده کرد، وهک چۆن بوونی خۆشی بۆ فلهسهفه به فلهیه سوفی ناینده ده بیینی، بهوهی سه دهیه کمان ده یه ویت به دوای مردنی بۆ تهوهی بیناسین و به دیده فلهسهفه کانی ناشنا بین، لهم رۆژگاره شدا کاتی سه دهیه که به سهر مردنی تیده په ریت له هه مو ساتی زیاتر فلهسهفه کهی ده رکه وتوه که گوتاری عدلی فلهسهفه هه رگیز توانای نیه تهو فلهیه سوفه فه رامۆش بکات، چونکه لهم رۆژگاره دا گومان کردن له فلهسهفه ی نیتچه بۆ خۆی گومان کردنه له عدلی متبووی تهوانی په بیردنیان به ئیدراک نیه، که که سانیکن ده بیته به پرسیاره فلهسهفه کانی نیتچه وهلام بدرینهوه، "نایا چیدی مانایه که بۆ به رۆز نزم ماوه؟ نایا نیمه نومی ناو نه بوون نین؟ نایا شهویکی زۆر تاریکتر و قولتر گه مارۆمان نادات؟ نایا سپیدان پیوستمان به چرا نیه؟ نایا هیشتا گویمان لهو گۆر هه لکه نانه نیه که گۆری خودا هه لکه نه؟ نایا ناتوانین بۆنی دارزانی پیروزی بکهین؟" (5)

دیاره مه بهست لهو جۆره پرسیاران هه گۆرانه له عدلی که ته رمی رابردو خانه کانی بۆ گه و قیزه ون کردووه و نایه لئ روناکی بخرینه نیو ده شته تاریکستانه کانهوه، له کاتی کهدا نیمه نه گه یشتوینه ته تهوهی سپیدانیش به بی چرا به رچاوی خۆمان بینین، چونکه عدلی وه ستا و توانای بینین و جوله کردن له ده ست ده دات، بۆیه پرسیار له سیستی رابردو په رده هه لمانینی حه قیقه تی مردنی حیکایه ته کانه، تهو حیکایه تانه ی عدلیان ته فیون ده کرد که مه سیحیه ت سه ره کیتزین ته فیونه وهک ماده بهی هۆشکه ره کان سهیری ده کرد، بۆیه کاتی خۆی به فلهیه سوفی ناینده سهیر ده کرد، تهو سا دلنیا بو له وهی رۆژگارێک دیت ته فیون کردنی عدلی کۆتۆل له ده ست ده دات و توانای نامیتنی جلهوی عدلی بکات "گومان کردن له تاکاری مه سیحی شتیکی به لگه نه ویسته، سه ره بجم لیکدان هه وهی تا کاریانه ی جیهان که جگه له هه لاتن بۆ میتافیزیکیا لهم جیهانه دا شوینیکی دی شک نابات، هیچ نیه بێجگه له نیهلیم، هه مو شتی بمانایه، لیکدان هه وهی مه سیحیانه بۆ جیهان که قابیلی به رگری لیکردن نیه و زه یسه کی خۆرایشی بۆ خه رج کراوه، تهو گومان هه مان لا ده روه ژینیت که ته واوی لیکدان هه وه کانی جیهان درۆیه" (6)

چونکه مردنی یه زدان متمانه کردنه سه ر مرۆفه، تهو مرۆفه دهیه وی ئیتز مرۆفی خۆرئاوایی به دوای چه مکین نه که ویت که له ناو رابردو دریتز بۆته وه، به لکو چه مکی تهو مرۆفه سۆپه رمانه مان له ناو بخلقیته، تهوهش پرسیاریکه روه به رووی تهو مرۆفه ده کاته وه، پرسیاره له گوتاری میتافیزیکیا که خۆش نودی تهو مرۆفه ده وه ستینیت و به کاریکی ده سه ره رۆدان ناوی ده بات، ده بی له رێگه ی سۆپه رمانیه وه خۆی لهو فریودانه رزگار بکات، چونکه تهو هاواری مرۆفه بۆ تاسمان له کاتی گونا هه کردندا، تهوه هاواری مرۆفه که ده چیتته تاسمان نهک گونا هه کانی.

تهو پرسیاره ی تهو ئاراسته ی مرۆفی کرد، بۆ خۆی ره خنه بو له میتافیزیکیا، چونکه میهره بان ی مه سیح تهو که سه ی مرۆفی خۆش ده ویست، دوا جار له خاچ ده دریت، تهوهش لهو راستیه مان ده گه یه نیت که "هیرشه کهی نیتچه ئاراسته ی مه سیحیه ت کراوه نهک که سی عیسا ی مه سیح خۆی، له بهر تهوهی به بروای تهو مه سیحیه ت له راستیدا لایه نگری دۆراوانه، لایه نگری که سانیکه که ناتوانن له سه ر پیی خۆیان بووه ست و پیوستیان به خه لکانیک هه یه، خه میان بۆن" (7)

مردنی یه زدانیش بی رهوشیه که نیه، هینده ی تا کاریکی تازه یه له دژی تا کاریکی که مرۆفی به کۆیله کردووه نیتچه دهیه وی (مرۆفی بالا) له شوینیدا دابینیت، تهو مرۆفه که توانای گۆرانی هه بیته و لاواز نه بیته، هه ر بۆیه کاتی زه رده شت وهک هیمایه که بۆ مرۆفی بالا پیمان ده ناسینیت که مرۆفیکه تهواو له خه سلته ی مه سیح جیا یه، گه ر بینینی بۆ مه سیح به ره هه م هینانی وینیه یه زدان بیته، تهوا زه رده شت به ره هه م هینانه وه ی وینیه مرۆفه. تهوهش ده رکه وتنی ره خنه یه له عدلیته، عدلیته ی مرۆفی خۆر ئاوی که به دریتزایی میژووی شارستانیه ت رهگی دا کوتابوو، تهو ده ویست تهو سیستمه عدلیته تیک بشکینیت، چونکه ریتمیکی نه گۆری له ناو کۆمه لگادا خولقاندبوو، تهوهی به تا کار ناو زه د کراوه، تهو تا کاری به لای نیتچه وه ده بی گۆرانی به سه ر دابیت، چونکه پیی وابو ته وهی له خۆر ئاوا هه لگری تهو ناویه مۆرالیکی ئاژه لیا نه یه، که مرۆفه کان خۆیان تهو به هایه یان پی به خشیوه، به ها به خشین به تا کار ده ست پیکردنی میژووی عدلیته ته، له وه شدا ره خنه ی له فلهسهفه ی عدلیته تی هیکل ده گرت وهولتی هه لوه شان دنه وهی تهو فلهسهفه یی ده دا، له رێگه ی گه رانه وه بۆ سه ره ده ی پیش تا کار، به واتا بۆ بهر له سه ره له دانی میژوو، چونکه تا کار و میژوو به یه که وه بنه مایه کی پتهویان بۆ عدلی خۆر ئاوا داده م زاندا، بۆ گۆرانی تهو عدله ش نیتچه پیی وابوو هه لوه شان دنه وهی تهو عدله له رێگه ی تهو چه مکه تا کاریه ی خۆر ئاوا یه، تهوهش به دوای خۆیندنه وهی کتیبی "جیهان وهک ئیراده و بیرو که" ی شوینهاور، که تهو کتیبه گۆرانیکی تهواوی به سه ر بیرو بۆ چوونه کانی هینا و تووشی راجه نینیکی خیرای کردو وایکرد توانای پرسیاری لادروست بکات.

گومان ی شوینهاور له یه زدان که بۆ تاماده نه بوونی ئیراده ی مرۆفه دیگه رانده وه، بهوهی تهنها مرۆفه خۆیه تی توانای تهوهی هه یه هه ست بهو ته ندیشه بکات په ی به حه قیقه ته کان بیات، تهوهش سه ره تای هاتنه نیو دنیا یه کی نو ی بوو بۆ نیتچه، که دوا جار بووه بیرو که ی "وه های ووت زه رده شت".

ته گهرچی یه کی که لهو هۆکارانه پچرانی په یه ندیی هاواریته تی بوو به (لۆسالمی) یه وه، چونکه خۆشه ویستیه کی له راده به ده ری بۆ تهو کچه روه سه هه بوو، به لام دوا ی تهوهی (لۆ) تاماده نه بوو شوی پیبکات، په یه ونده یه که یان له سه ر داوا ی نیتچه پچراند، بهو پچرانه تووشی ئازاریکی گه وه هات، تهوهش وای لیکرد بیگۆریتته سه ر چاوه گی فیکری و سه رسامی پیتزیشی به شوینهاور کتیبه که ی پی نووسی، ناسینیشی بۆ (فاگنه ر) وای لیکرد له سه ر مۆسیقا که ی بنووسیت و کاره کانی به وه ناو برد که رچوونه نیو ته فسانه یه، دیاره شوینهاور ویش تاماژه ی به توانای مۆسیقا دابوو بۆ ئیراده ی مرۆفه، به لام تهو مۆسیقا زان نه بوو، که چی نیتچه پیناوی ده ژنه ی ته نانه ت دانهری چهنه ئاوا زیکیش بووه، به بی تهوهی بجیتته سه ر مۆسیقای فاگنه ریش، تهوهش به دوای تهوهی به دژی مۆسیقا که ی وه ستایه وه، له لایه که چونکه فاگنه ر به دوای کردنه وهی شانۆ که ی له "با یرو ت" له خۆبایی ببوو،

چاوهروانی ده کرد نیتچه زیاتریشی له سهر بنووسیت، ته گهرچی که سائیک وای دهیینن که "ئهوه ریچاره فاگنهر نه بوو که گۆرا، به لکو ئهوه نیتچه بوو زۆر به قولی گه شهی کردبوو کاتیک له رۆحیهتی گریکی رادهما" (8)

دیاره له سهره تادا نیتچه نومی نیو جیهانی شۆبهنهوهرو فاگنهر ببوو، به لأم دواتر توانی خۆی لییان جیا بکاتهوه، به هۆی دروست بوونی جیاوازی بۆچونه کان، ئهوه نکه ههر له موسیقای فاگنهر جیا بۆوه، ته نانهات شۆبهنهوهر که سه رسامی کردبوو، به لأم دواتر کۆمه لیک جیاوازی هه بوو له بهرامبهر فه لسه فه که یدا، دیارترینیان گۆرینی فه لسه فه ی مه رگی شۆبهنهوهر بوو بۆ فه لسه فه ی ژیان، هه موو ئهوه ره خنانه ی له فه لسه فه ی سیاسی رۆسۆ گیران، توانای ئه وه یان نه بوو ستراتیژیکی ره خنه یی به رامبهر به وه فه لسه فه یه ده رخنه، ته نها نیتچه نه بیته توانی ئه وه ره خنانه ی ئاراسته ی کرد بیگه یه نیته "ره خنه گرتن له خودی عه قلائیته" (9)

ئه وه ش به دوا ی قول بونه وه ی به نیو پرسیا ره فه لسه فه یه کان که بۆخۆی به ره هم هینانه وه ی ده قی ره خنه یی بوو له به رده م عه قلی فه لسه فه یدا، که ته وه ش به رده وامی پیده به خشی، به رده وامیه که مه به سته ی بوو شوپنگه یه که نه بی بۆ پشوودان، به لکو خوازیاری گۆرانی گوتاری فه لسه فه ی خۆر ئاوا بوو، به وه ی هه رگیز ئومیدتیکی لا دروست نه ده کرد، که خۆشباوه ری فه لسه فه یه کانی پیتشو نارامیان پی به خشی، "سوقرات" ی به ده سه که وتی وپرانبوونی ژیا ری یۆنانی ناو ده بردو "ته فلائون" ی به ره تاوانبار ده کرد، به وه ی فه یله سو ف نابی له دژی ولاته که ی خۆیدا کاربکات.

سه ره پرای ئه وه ی ره خنه ی له بۆچونه کانی ده گرت له سه ر ژن له ژیا ری یۆنانیدا، چونکه ته گه ر ته فلائون داوا ی یه کسان ی بوونی ژنانی ده کرد له پرو ی کارومافو ژیانیا ن، ئه وا نیتچه ته وه کاری به له ده ستدانی توانای ژنان داده نی، چونکه توانا و مه زنی ئه وان له رۆلی دایکایه تیدا ده بیته که ته وه ریزه ده ولت پی به خشیوون، ته وه ش به مه به سته ی هه لوه شانده وه ی دیدی ژیا ریانه ی ته فلائونه، چونکه پیی وایه کاره کته ره کانی "ئه لیکترا" و "ئه نتیکگونا" ئه و ژنانه ن ته نها له ته ده بدا قه بوول ده کرین، له واقیعه دا که س ته وه که سایه تیانه ی قه بوول نیه، چونکه به لایه وه ژنان زیاتر به لای له زه تدا ده چن ونا پاکی له ژیا نی هاوسه ری ته ی ده که ن، بۆ خۆ به دوور گرتنیشیا ن ده بی سکیا ن پر بیته و منالیان بیته، له ده ره وه ی پرۆسه ی منال بوون ژن به که سانی دل ره ق و قیزه ون ده بیته. (10)

به لأم ده بی ئه وه مان لاسه ی نه بیته که ره خنه کانی "ره خنه گرتن نه بوو له به روای فه یله سو فه کانی پیتشتر، به لکو ره خنه بوو له عه قلی فه لسه فه ی" (11).

به وه ره خنانه ش هه ول ی وه ستاندنی گوتاری فه لسه فه ی خۆر ئاوا ی ده دا و ده یویست ته وه گوتاره به ره و گۆرا ن به یته، ته وه ش له ریگه ی رو به روو بوونه وه ی له گه ل ته وه کلتوره فه لسه فه یه، هه ول ده دات ته وه مان به نارۆشنی لا نه مینیتته وه و چیتز خۆمان ده سه خرۆ نه که یین، به وه ی پروا به حه قیقه تیکی گومان لیکرا و بکه یین، به لکو ده بی به راده ی یه قین پیدان پیویسته خۆمان که شفی ته وه گوتاره بکه یین، به هۆی راقه کردنی ته وه بو نیادانه ی گوتاره فه لسه فه یه که ده خولقیین، ته وه ش کاریکه نه که به ته نها ده بی به ستراتیژی فه لسه فه ی نیتچه بۆ فه لسه فه یه کانی پیتش خۆی، به لکو فۆکۆ بۆ کاره کانی نیتچه ش به پیویستی ده زانی، ته وه ته ده لی: "له کاره کانی نیتچه شدا روون و ئاشکرایه که راقه کردن هه میشه ته وا و نه کراوه، فه لسه فه ی بۆ ته وه چیه گه ر جۆره فیلولۆژیایه کی هه میشه مۆله ق بوو نه بیته، فیلولۆژیایه کی بی کۆتایی، هه میشه والا بوو، فیلولۆژیایه که هه رگیز به شپوه یه کی ره ها نه چه سپاوه" (12).

بۆیه ته وه حه قیقه ته ی نیتچه ده یخسته ژیر ره خنه وه، میژو وه که ی بۆ ته فلائون ده گه رانده وه، وه که له کتیپی (سه ره له ئیوا ره ی بته کان) ئاماژه ی پیده دا "سه ره تا ته فلائون بوو جیهانی هه ست پیکراوی له ده ستدا بۆته وه ی به پیر دنیا ی ئایدیا کانه وه بروات" (13).

ئه وه به سه ره تا ی ته وه جیهانه ی ئایدیا ی ناو ده بات، که دواتر له سه ر وینه ی مه سیح په یکه ری زه برو زهنگی ده سه لات ی خویناوی به ره هم دینیت، ته وه ده سه لات ی ته فلائون ریگایه کی بۆ ده دۆزیتته وه، تا دواتر کانت بۆته وه ی ره گی عه قلائیته له گوتاری میتافیزیکی بباته خواره وه، بۆیه به لای کانت "هه رشتی له سه رووی عه قله وه یه، به بی هیچ پیویستیه که به سه لماندن ی عه قلائی ته قدیس ده کریته، به م شپوه یه ش جیهانی راسته قینه به نه ناسراوی ده مینیتته وه" (14).

ئه وه شیتته ی له (زه رده شت وای ووت) له ناو بازا ردا رایده گه یه نیته که یه زدان مر دووه، مرۆشه کان کوشتیان، بانگه وازیکه بۆ ئازاد بوونی شیتیک له سیستمی عه قلائی و بیر کردنه وه ی کۆنترۆل کراو، هاتنه خواره وه ی (زه رده شت) ییش له به رزایی چیا کانه وه، مه به سته یکی فه لسه فه ی "نیتچه" یه، تاپیمان بلیت کوشتنی عه قل سه ره تا ی سه ده یه کی نوییه بۆ گۆرا ن، بۆته وه ی زۆر روونتر مه به سه ته کانی خۆی له دژی فه لسه فه ی میتافیزیکیا رابگه یه نیته، ته وه ته له سه ر زما نی دزیوترین مرۆف پیمان ده لیت، مردنی خوا یه که پیویست بوو که مه به سته ی له عه قلائیته و گوتاری میتافیزیکیه، ده بوایه هه ر بکوژریت، چونکه "مرۆف به رگه ی ته وه ی نه ده گرت که شایه تیکی وا به زیندووی بیته وه" (15).

نیتچه کاتی پرسیا ره له "چاکه" ده دکات، ده په وی هه رخۆشی وه لآمی شاراوه یشمان پی ئاشنا بکات، به وه ی هه موو ته وان ه ی لای مرۆف له هه ستیدا گه لاله ده یین، ده بنه هۆی ئیراده ی هیز، وه چۆن "خراپه" له لاوازی دروست ده بیته، "کۆلن ولسن" له باره ی ته وه بۆچونه پی وایه ته وه نه مه به سته ی هیز کردنه سه ر یه زدان و نه بۆ سه ر مه سیحیه تیشه، به لکو هیز ی ته وه ته مه نا حه قیقه ته ی ته وه فرمانه یه (16).

ئه وه ته مه ی حه قیقه ته ی بۆ کلپسا ده گه رینیتته وه، بۆیه کاتی نیتچه به دوا ی حه قیقه ته ی راسته قینه دا ده گه ریت، ده گات به و بۆچونه ی که یه زدانی ریسا.. یه زدانی جاجالۆکه یه زدانیکی مر دووه.

تەوەش رەخنە يەك بوو بە مەبەستى ھەلۋە شاندىنە ۋە گوتارى مېتافىزىكى وگۇران لە فەلسەفەدا، كەتە گەر ستراتىژە كەى نارۆشنىش كەوتىپتە ۋە، بەلام تواناي خولقاندنى زەمىنە كەى ھەبوو كە بۇ ھەلۋە شاندىنە ۋە سازاند، بۇيە لە خۇرا نىە "درىدا" دەيە ۋى ستراتىژى ھەلۋە شاندىنە ۋە لەنيوان نىتچە ۋە ماركس دەست نىشان بكات، ئەو لەژىر تىروانىنى ئەو رەخنانە نىتچە ۋە تۋانى خويندە ۋە بۇ دەقە فەلسەفە كەى بكات، بۇتە ۋە بگات بە ستراتىژى نوبى دەق، ھەرلە ۋە رۋانگە يە ۋە ۋاى دەبىنى كەنەك ھەر دەقە كەنى ماركس، تەنەنات دەقە كەنى "لېنن" ىش پىۋىستىيان بە جۇرە خويندە ۋە يەك ھەيە كە كەشى رەوانىبىژى ۋە مەزى ئەو چەمكەنى نا دەق بكات.

لە ۋەشدا مەبەستى ۋە زەھىنە ئە مېتۇدى با ۋ خويندە ۋە كە تەنە پىكەتە رۋە كەى كەى دەبىنىت، ئەو خۋازيارە لە خويندە ۋە دا پەيۋەندى سۋا بەتايبەت لە گەل "ھىگل" دا بېچىنن، چۈنكە ئەو بۇچۋونانە بەردە ۋام دەقى مېتافىزىكى بەرھەم دېنە ۋە، ماترىيالىزمى دىالەكتىك لە كەنالى مەجازيە ۋە گرمانە كەنى ۋە لانا، بۇيە كەنى "درىدا" ش لە ۋە مەسەلە يەى دەكۇلە ۋە، ھۇيە كەى ئە ۋە يە نىتچە كۇمەلئىك پىرسارى لە ۋە نىۋەندە ناراستە كىرۋە، كە مەعريفە بختە نىۋ گۇران، بەماناي دەقە كەنى ماركس چەندە بۇ ساتە ۋە ختىك تۇمىد دېنن، دەبى جارىكى تر گوتارى تۇمىد لە ۋە دەقە دا بەچەمكە ۋە ماناي ترە ۋە بۇتە ۋە، ئە گەرچى درىدا ئە ۋە بە باسنىك دەزانى كە دەبىت جارى ۋە بىن، ئەو لە دەر كەتتى تىزە كەيدا زياتر لە ھىگل دە ۋە تە ۋە يە ۋە ئە ۋە رۋانىبىژى لادە بە ستراتىژىيەك تاشكرا بكات، كە لە جىاۋازى ۋە راورورد كاريە ۋە دروست بوو، بۇيە بە بۇچۋونى ئە ۋە خويندە ۋە ۋە ھەلۋە شاندىنە ۋە دەچىتە نا ۋە مەمو خويندە ۋە فەلسەفە كەنە ماركسىزم نەبىت، ۋە كە لە خويندە ۋە بۇ ھىگل دەيە ۋە ت مەلانى لەنيوان ھەلۋە شاندىنە ۋە دەقى ئايدىۋلۇژىادا بكات، ئە ۋە جىاۋازىيە لەنيوان ئە ۋە دانە يە بەدىيار بخت، ئە ۋەش تاكۇرە ھەندى مانايە لاي ھىگل، بە پىچە ۋە نە دەقە كەنى ماركس فرە رە ۋە ندى مانا دەچىتە نىۋ پىرسەى خويندە ۋە، ھەلۋە شاندىنە ۋە لەسەر دەستى نىتچە ئە ۋە سانا كىر، كە دە كرى لە ھەر گۇشە نىگايە كە ۋە چەمكى مېژو لاي ھىگل بۇتە ۋە، چۈنكە خولقاندنى زمان نە تىوانىۋە لە ئاستى بىر كەنە ۋە توشى "خۇ پىچۋون" نەبىت، ئە ۋەش بە لاي نىتچە "كۇرىيە"، گەيشتن بە حەقىقەت لە رىگەى لۇژىكە ۋە جگە لە كۇمەلە ھەلە يەك بە ھىچى تر نارى نابات، ئە ۋەش بۇخۇى پىرسارى لە مەعريفەى مېژو، مەعريفە يەك كە ھىگل ھۇشيارى ۋە مېژو بە دانە يە كى ھازىك نار دەبات، كە چى ھەلۋە شاندىنە ۋە دەيە ۋە ئە ۋە مەعريفە ئايدىالە ھەلۋە شىنە ۋە، بۇتە ۋەش رۋە رۋى ھىزى راقە كارى مېژو دەبىتە ۋە، مېژو دەكە ۋە تە گەران بە ۋاى مانا، ۋە ك چۋن ماناش دەيە ۋە ت مېژو تاشكرا بكات، تارە كۇ بزىن چۋن مانا كەنى مېژو دېنە نىۋ ئە ۋە سەردە مەمان؟

ئە ۋەش پىرسارى ھەلۋە شاندىنە ۋە يە لە مېژو، ئە ۋە پىرسارى ناتۋىن لە ۋە چەمكى ھىگلىزم ۋە لامە كەى ۋە دەست بىنن، رەخنە گرتن لە ھىگل گەرانە بە ۋاى ۋە لامدا، ئە ۋەش كەشكردنى خالى داخراۋە، مانا ئە ۋە خالەى لە خويندە ۋە مان بۇ دەقى ماركس لە نا ۋە مانا كەنى مېژو تىايدا ناگە ينە ئە نجامىك، ئە ۋەش ماناي ۋە يە ھىگل لە رەخنەى ھەلۋە شاندىنە ۋە دا زمان دە بختە ھەلەى فىكە ۋە، لە كاتىكدا "تېرى ئىگلتۇن" بۇچۋونى ۋە يە ماركسىزم لە تۋاندا نىە رۋە رۋى ئە ۋە گومانە بەردە ۋە مېتە ۋە، مەبەستىشى لە ئازاد بۋونى دەقە كەتۋانى ھارسەنگىكە لە نىۋان رادىكالىيە تى خۇى، ۋە گەمەى سەربەستى بۇ مانا سەراپاگەرە ناكۇتاكەن دابىت (17).

لە ۋە شۋىنە دا ئە ۋە قسە يە راستە كەنى پەيۋەندىە كۇمەلە يە تىبە كەنى سەمايە دارى لە يەك رە ۋە نە ۋە تە ماشا دەكە ين، ھەمو ماناكان يەك دەلالەت بەرھەم دېنن، ئە ۋە گومانەى ماركسىزم رۋە رۋى دەبىتە ۋە، پىش ئىگلتۇن خۇدى نىتچە خۇى ئىدراكى پىكردۋە، بەلام ئە ۋە ۋاى خۇى دەگوتىتە ۋە، دەيانە ۋە ئالۇزى دەلالەتە كەنى رۋون بکەنە ۋە دەست نىشانى مەعريفەى دىالەكتىكى بکەن، ئە ۋەش سەرخانە بۇ مەجاز، چۈنكە مەجاز دەبى بە فەزاي بىنراۋ، كە مەعريفەى دەق رۋە تارىكە كەنى دەكە ۋە نارۆشنىيە ۋە، بەماناي ماناكانى ھەلۋە شاندىنە ۋە دەپكاتە ماترىيالى بىنراۋ، ئە ۋەش ۋاى لە ھایدگەر كىر بايەخ بە رەخنەى نىتچە بدات، ئە گەرچى ھایدگەر ۋەستىيە تى لە رۋانگەى بۇچۋونە كەنى خۇيە ۋە تەئويلى بۇچۋونە كەنى نىتچە بكات، بەلام ئە ۋە ۋاى كىر كە درىدا تۋانى پىشى پى بەستى بۇ ھەلۋە شاندىنە ۋە، ھەر ئە ۋەشە ۋاى لى دەكات كە لە زۇر بەى كاتە كان بۇى بگەر تىتە ۋە، چۈنكە ھەست دەكات ئە ۋە زەمىنە يە كى خۇش كىرۋە بۇ ھەلۋە شاندىنە ۋە، بە ۋاى ئە ۋە نىتچە ھەلۋە شىدا گوتارى مېتافىزىكى ھەلۋە شىنە ۋە گۇرانىكى فەلسەفى بۇتە ۋە، ئە ۋە گۇرانەى بەبى ھەلۋە شاندىنە ۋە گوتارى مېتافىزىكى لە تۋاندا نىە بوو گۇران دروست بكات، ھەر ئە ۋەشە ھایدگەر ئە ۋە بايەخەى پىدا ۋە "درىدا" ش بۇ ھەلۋە شاندىنە ۋە گوتارى سىتئاليزمى لۇگۇسى، پىشت بە تەئويلىە كەنى ھایدگەر دەبەستى، ئە ۋە شىان خالىكى جە ۋە ھەرى نىۋان ھایدگەر ۋە درىدا يە.

پەراۋىزۋ سەرچاۋە كان

- (1) نىتچە / پۇل ستراتىژىن، ۋە رگىترانى "ئازاد بەرزنجى" دەزگاي چاپ ۋە پەخشى سەردەم / 2001، لا 47
- (2) مېراتى نىتچە / كىت ئانسىل پىرسۇن، ۋە رگىترانى "رېبىن ھەردى" سەردەم، ژمارە 11، لا 99
- (3) فۇكۇ لە كار كەردنى لەسەر دەقى نىتچە تۋانى سوود لە ۋە دىدە فەلسەفە ۋە رېگىرېت ۋە چەمكى (ھىزى) گۇرى بە (دەسەلات) بە ۋەش گەبىشتە ئە ۋە ئاستەى كە مەعريفە بە جۇرىكى دەسەلات سەبىر بكات.
- (4) ۋە ۋە ۋاى ۋوت زەردەشت / فرىدريك نىتچە، ۋە رگىترانى "راسان موختار" گوتار ژمارە 6، لا 165
- (5) نىتچە / پۇل ستراتىژىن، ھ. س. پ، لا 35
- (6) ھ. س. پ، لا 43

- (7) له گهڼه ته قلی خور تاوا/وهرگيراني "تازاد به رزنجی" ده زگای چاپ وپه خشی سهردهم, 2001, لا 77
- (8) ته لیکسیس فیلمو نینکو: نیتچه فه یله سوفی ژیان, وهرگيراني "شاهو سه عید" سهردهم ژماره 11, لا 141
- (9) دیاله کتیکي روشننگه ری/بابهك ته حمه دی, وهرگيراني "رئین ههردی" سهردهم ژماره 1, لا 7
- (10) نیتچه و فیمینیزم/کیت ئانسل پیرسون, وهرگيراني "رئین ههردی" سهردهم ژماره 11, لا 105
- (11) مؤدیرنیتته و قهیران/بابهك ته حمه دی, وهرگيراني "رئینوار سیوهیلی" سهردهم ژماره 5, لا 61
- (12) نیتچه.. فرۆید. مارکس/میشیل فوکو, وهرگيراني "ته نوهر حمه دی سالتح" سهردهم ژماره 9, لا 10
- (13) مؤدیرنیتته و قهیران/بابهك ته حمه دی, لا 56
- (14) ه. س, لا 56
- (15) ه. س, لا 59
- (16) سقوگ الحچاره/ کولن ولسن, ترجمه "انیس زکی" دار الاداب-بیروت/1971, ص 213
- (17) التفکیکیه النشریه والتگییق/کریستوفر نورس, ترجمه "رعد عبد الجلیل جواد" دار الخوار 1996, ص 87